

КЛАСИЧНЕ РОЗУМІННЯ ЛЮДИНИ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ В ДОБУ РІЗНОМАНІТНИХ “ПОСТ”

(Рецензія на монографію Віктора Петрушенка “Человек разыскивающий бытие
(Три разговора на важнейшие темы)”, Львів: Видавництво Магнолія, 2019, 179 с.)

Ігор Карівець

Національний університет “Львівська політехніка”

Scopus Author ID: 57194522632

ORCID ID: 0000-0002-4555-2226

ihor.v.karivets@lpnu.ua

(рецензія надійшла до редакції – 09.03.2019 р., прийнята до друку – 20.03.2019 р.)

© Карівець І., 2019

У рецензованій монографії йдеться про людину як розумну та свідому істоту, про її знання та цінності, свободу та свідомість, які є проявами прагнення людиною буття. Основний спосіб буття людини у світі – це буття особистістю. Сьогодні існує небезпека нівелювання особистісного початку людського буття, коли науки про людину все більше натуралізуються, нейтралізуються та комп’ютеризуються. Така нівеляція веде до пост-гуманізму та пост-людства. Це з одного боку. З іншого боку, істина також є одним із визначників буття особистістю. Істина облагороджує особистість. Але сьогодні ніхто вже не згадує істину; говорять про пост-правду, яка, фактично, є брехнею. Жити у брехні, змішувати брехню з правдою, поширювати неправдиву інформацію – все це стає нормою у світі пост-правди. Свобода, знання, істина, свідомість – це аспекти особистісного буття; якщо вони нівелюються, то людина втрачає горизонт буття, втрачає провідну інтенцію власного буття – інтенцію, яка спрямовувала її до нього. Автор монографії закликає повернутися до людини, щоб заново віднайти буття, яке відкривається людині як особистості. У монографії автор розкриває зміст класичного розуміння людини, яке втратило своє значення в епоху пост-класики.

Ключові слова: особистість, буття, свобода, цінності, свідомість, істина, брехня.

THE CLASSIC UNDERSTANDING OF A HUMAN BEING AND ITS SIGNIFICANCE IN THE EPOCH OF DIFFERENT “POSTS”

(Review of Viktor Petrushenko’s Monograph “A Human Being Who is Searching for Being
(Three Talks on the Main Thing)”, Lviv: Publishing House Magnolia, 2019, 179 p.)

Ihor Karivets

Lviv Polytechnic National University

Scopus Author ID: 57194522632

ORCID ID: 0000-0002-4555-2226

ihor.v.karivets@lpnu.ua

In the reviewed monograph refers to a personality as a sensible and intelligent being, of his knowledge and values, of freedom and consciousness, which are manifestations of the aspiration of a personality towards being. The main way of human existence in the world is to be a personality. Today, there is a danger of leveling the personal beginning of human existence, when the science of man is increasingly naturalized, neurolyzed and computerized. Such a leveling leads to post-humanism and post-humanity. It is on one side. On the other side, the truth is also one of the determinants of being a personality. The truth ennobles the personality. But, today no one no longer mentions the truth; talking about the post-truth, which, in fact, is a lie. To live in a lie, to confuse lies with the truth, to spread false information – all this becomes the norm in the world of post-truth. Freedom, knowledge, truth, consciousness are aspects of a personal being; if they are leveled, then the person loses the horizon of being, loses the leading intention of his own being – the intention that directed her or his to it. The author of the monograph calls for a return to a person to re-discover his or her existence, which opens to a human

being as an individual. In the monograph, the author reveals the content of the classical understanding of a human being, which lost its significance in the post-classic era. The Petrushenko's monograph is a good introduction into classical philosophical anthropology, principles of which is forgotten at this time.

Key words: *personality, being, freedom, value, consciousness, truth, lie.*

Нещодавно у видавництві “Магнолія” побачила світ книжка професора кафедри філософії Львівської політехніки Віктора Петрушенка “Людина, яка шукає буття. Три розмови на найважливіші теми” [Петрушенко 2019]. Ця книжка, як видно з назви, має філософсько-антропологічну спрямованість, присвячена аналізу та відстоюванню класичного розуміння людини, яке зазнало девальвації в часи постмодернізму, натуралізації наук про людину та філософської антропології.

Відповідей на питання “хто така людина?”, “яка мета її життя та смерті?”, “що таке людська свідомість?”, “яка природа особистості?” немає. Видатні вчені сучасності, до прикладу Стів Гокінг, акцентують увагу на людській кризі, яка полягає у тому, що людина прямує до загибелі й повинна шукати вихід із такої кризи, щоб не зникнути з поверхні землі. Криза людини визначається її егоїзмом, самозакоханістю, відсутністю критичного мислення. Все це разом актуалізує філософську антропологію загалом та монографію Віктора Петрушенка зокрема.

Монографія Віктора Петрушенка нагадує нам про людину поліфонічну, багатовимірну: фізичну, душевну та духовну. Саме духовна людина в людині шукає буття, без якого вона втрачає сенс існування, щастя тощо, але й без фізичної та душевної (психічної) людини немає тієї істоти, яка називається “Людина”. Тільки в єдності фізичної, душевної та духовної людини можна досягти гармонії, щастя, буття. Але буття, все ж таки, шукає духовна людина.

Про що ж ці три розмови, які пропонує нам Віктор Петрушенко? Перша розмова стосується людини, тих питань, які прийнято називати “проклятими” (в принципі, усі філософські питання є “проклятими”): розумність/свідомість, особистість, цінності, свобода. Друга розмова про людину у світі, про співвідношення матерії (речовини) та суб’єктності, простору та часу, реальностей, які створює та в яких перебуває людина. І третя розмова є завершальною й ніби підсумовує дві перші. Називається ця розмова дуже просто “Буття”, в якій автор розглядає його цілісність, різноманітність переживань, можливість відмови від буття людиною та наслідки такої відмови.

Як відомо, постмодерні мислителі, зокрема Мішель Фуко, якого вважають вже класиком постмодерної філософії, заявляли про “смерть людини”, про “смерть автора”, що “Я” людини – це просто наративна конструкція, котра немає онтологічного статусу. Проте, ще задовго до Мішеля

Фуко, у листі до Марії Каспрович, Бруно Шульц, проголошуючи “смерть людини”, пише: “Саме слово “людина” є геніальною фікцією, яка затуляє красивою та втішною брехнею ті провалля й світи, ті бездонні космоси, якими є індивіди. Людина не існує – є лише безмежно далекі один від одного та суверенні способи буття, які годі описати жодною уніфікованою формулою, які не зводяться до спільного знаменника. Від людини до людини дистанція більша, ніж від хробака до вищих хребетних” [Шульц 2012: 40]. Подібну думку про людину висловлює автор рецензованої монографії: “Що ми знаємо про людину? Що ми можемо одразу про неї сказати? Напевно те, що людина складна та майже непередбачувана [...]. Людина є складна, неоднозначна, різностороння, тобто – поліфонічна” [Петрушенко 2019: 5–7]. Ця поліфонічність визначається проявом нескінченних модифікацій, самовизначень та самоутверджень людини в соціумі та у світі; вона також засвідчує невичерпну творчу енергію людини, але ця поліфонічність обмежується суспільством, яке потребує стандартизованих та унормованих індивідів для свого стабільного функціонування. Крім цього, існує також й фізична (тілесна) обмеженість людини, котра спонукає її до деструктивних дій [ibid.: 31–32]. Автор монографії наголошує, що людина існує на двох рівнях: духовному (особистісному) та фізичному (тілесному). На духовному вона безмежна, творча, а на тілесному – обмежена та руйнівна. І в цьому розриві автор вбачає “парадокс людини”: “безмежна особистість людини, як реальна матеріальна істота, повсюди наштовхується на межі та границі” [ibid.: 31]. З цього парадоксу Віктор Петрушенко виводить, що зло не можливо усунути зі світу людини. Але автор не заперечує можливості чинити спротив злу, не змирятися з ним [ibid.: 33]. Розумність людини також амбівалентна: вона допомагає людині пізнати світ, здобувати знання, але вона також веде людину до обмеженості, страждань та смутку [ibid.: 72].

Основною ознакою людського буття є її особистісне буття. Бути людиною – означає бути особистістю. На думку автора монографії, в сучасній аналітичній філософії заперечується існування особистості, а внутрішній світ людини редукується до оперування знаково-символічним змістом сприйняття світу та схематизмом поведінки (Райл, Деннет). Тому немає необхідності у такому явищі як свідомість [ibid.: 73]. В такій редукції приховується небезпека ототожнити людину з автоматом чи роботом, які функціонують на основі певного

алгоритму, закладеного програмістами. Якщо людина робот чи автомат, то такі класичні поняття, як свідомість, свобода, істина, втрачають свій сенс; робот чи автомат не потребують ні свідомості, ні свободи, ні істини. Така людина просто запрограмована на певні дії та певні уявлення/образи, які формують її “картину світу”. Особистість – це, як вважає автор монографії, “саморухомиий та самовизначений центр онтологічного висвічування в масі сущого чогось особливого та першорядного” [ibid.: 79]. Крім цього, для особистості важлива її самість – своєрідний епіцентр особистості, навколо якої концентруються усі її прояви, життєвий досвід тощо [ibid.: 80]. Особистість може бути різною: яскравою, млявою, простакуватою, обдарованою, сильною, слабкою тощо. Витоки особистісного початку людського буття не явлені нам. Для автора монографії особистість не лише є певним способом буття людини у світі, але й одна із форм буття взагалі, причому не зрозуміло, які “корені цього буття” [ibid.: 84].

Мінливий світ цінностей та знання є мінливим внутрішнім світом людей; кожна людина трансформує зовнішнє у внутрішнє; кожна людина встановлює цінності та отримує знання за допомогою “розвідок, перевірок, сумнівів та підтверджень” [ibid.: 86]. Вони здобуваються важко, бо потребують внутрішньої рефлексії, самореференції. Ще Сократ казав, що повсякденне знання зовсім не є знанням, а простими віруваннями, які не підкріплюються жодними аргументами, резонами чи раціями; пошук таких рацій є справою життя, заснованого на самоаналізі (самопізнанні).

Після розгляду знань та цінностей, автор переходить до розгляду свободи. Автор розглядає індетермінізм й детермінізм, випадковість та необхідність, свободу й сваволлю. Всі ці поняття становлять протилежності, які взаємодіють між собою. Свобода не є абстракцією; вона проявляється в конкретних ситуаціях вибору; говорити про свободу взагалі не можна – це буде беззмістовна спекуляція. Свободу

можна пережити лише в ситуації “або-або”, коли людина реально обирає між двома можливостями. Людина перебуває в матеріальному світі; вона відчуває його тиск, його межі – це досвід несвободи; але є досвід свободи, коли людина підіймається над матеріальним світом, руйнуючи його шаблони своєю духовністю.

Все, до чого прагне людина, є її прагненням буття (свідомим або несвідомим). Знання, цінності, свобода – все це є результатом подолання людиною власної обмеженості та її спрямованістю до буття. Такий висновок можна зробити після прочитання монографії Віктора Петрушенка. Людина не може відмовитися від буття, від його пошуків; якщо вона відмовиться, то опиниться в порожнечі, у *забутті*.

Віктор Петрушенко закликає повернутися до людини, щоб заново відкрити її суть, особистісний, інтегральний вимір, перед загрозами пост-людства, пост-правди, пост-гуманізму, які редукують людину до машини, до природного організму або геному як носія певної інформації. Але, на нашу думку, таке занурення в “Людську матерію”, в “матерію” нейронів та генів, рано чи пізно виведе людину у трансцендентність; наука про “живу матерію” досягне тої межі, коли пояснювати свідомість, розум, свободу, виходячи з функціонування нейронів чи генів, стане неможливим.

ЛІТЕРАТУРА

Петрушенко, В. (2019). Человек, разыскивающий бытие (Три разговора на важнейшие темы). Львов: Магнолия 2006.

Шульц, Б. (2012). Книга листів. К.: ДУХ І ЛІТЕРА.

REFERENCES

Petrushenko, V. (2019). A Human Being Who Is Seeking For Being (Three Conversations on the Important Issues). [In Russian]. Lviv: Magnolia 2006.

Schulz, B. (2012). The Book of Letters. [In Ukrainian]. Kyiv: DUKH and LITERA.